

מבוסס על לקו"ש ט/288

שלי שלך: למה בעצם לתרום צדקה?

כסף הוא מצרך יקר. הכסף מתקשר אצלנו עם אושר, בריאות, הצלחה ובעצם עם כל דבר טוב. לא סתם המילה "דמים" בעברית, מכוונת גם ל"דם" וגם לכסף, כי יותר מכל דבר אחר, אנחנו אוהבים את הכסף שלנו. וכאן עומדים יהודים בפני אתגר גדול מדי יום. איפה שיש יהודים, יש שנוררים ושוב ושוב אנו נתבעים להכניס את היד לכיס ולהפריש סכומים נכבדים עבור מי שמבקש.

והשאלה המתבקשת היא: למה לעשות את זה? מה חייב העשיר לעני? למה אדם צריך להפריש את הכסף היקר שעבד עליו כל כך קשה ויכול לשמש את הילדים שלו – עבור אדם אחר בטלן ולא יוצלח?

השאלה הופכת להיות הרבה יותר מעניינת, כאשר מתבוננים בלשונות התורה המצויות על הצדקה. פרשת ראה מאריכה הרבה בענייני צדקה ועוסקת גם במצוות הזמנת עניים אל שולחן החג והמועד:

1. ועשית חג שבעות לה' אלוקיך מסת נדבת ידך אשר תיתן כאשר יברכך ה' אלוקיך ... איש כמתנת ידו כברכת יהוה אלהיך אשר נתן לך.

כאן נשים לב לשתי ההגדרות שמעניקה התורה: בפעם הראשונה נאמר: "מסת נדבך ידך אשר תיתן", ואילו בפעם השנייה: "איש כמתנת ידו". וכך הלשון במצוות הפורים: "מתנות לאביונים".

ההבדל בין שתי ההגדרות הוא מהותי: "נדבה" היא חסד אצילי הנובע **מטוב לבו של הנותן**. הוא אינו חייב לעשות זאת והוא בוחר לנהוג כך מרצונו הטוב. ואילו "מתנה" מתייחסת אל המקבל והיא ניתנת למי **שמגיע לו לקבל אותה**. כאילו העשיר עושה את הדבר **המתבקש ביותר** ונותן לעני את המגיע לו **בדין**.

היבט נוסף ומתבקש לכך הוא, ש"נדבה" יכולה להינתן גם מתוך כורח וחוסר חשק, ואילו "מתנה" ניתנת בארצות מתנה עם החיוך הכי יפה שיש. והשאלה נשאלת: איך רואה התורה את הצדקה? האם הנתינה היא רק ביטוי של אצילות וטוב לב או "מתנה" המגיעה לעני **בחויב גמור**?

במיוחד, שלא מדובר רק במשחק מילים, אלא הדברים נוגעים הלכה למעשה: חז"ל אמרו חידוש מהפכני, לפיו אפשר לחייב אדם להפריש צדקה עבור קופת הקהילה שהעניקה סעודות לעניי הציבור. ואף אפשר לשלוח אליו אנשי 'הוצאה לפועל' כדי לגבות ממנו משכונות עבור הוצאות הצדקה.

שולחן ערוך יו"ד רמח: כל אדם חייב ליתן צדקה ... ומי שנותן פחות ממה שראוי לו ליתן -- בית דין כופין אותו ומכין מכת מרדות עד שייתן מה שאמדרו ליתן, ויורדים לנכסיו בפניו ולוקחים ממנו.

כך שבניגוד לתפיסה המקובלת, הרואה בצדקה בחירה אצילית של הנותן, תורת ישראל רואה בכך "מתנה" המגיעה לעני על פי דין. ובכן: מהי פילוסופיית הצדקה של היהדות? ומדוע התורה מכנה אותה בהתחלה בשם "נדבה" ורק אחר כך "מתנה"?

הדין חשוב במיוחד בעומדנו בפתחו של חודש אלול. שכן כותב הרמב"ם, שמנהג ישראל מימים ימימה, להרבות בצדקה בימים אלו, כדי לזכות ביחס דומה מלמעלה ולהנהיגה של צדקה ורחמים מהקב"ה - אף אין מגיע לנו לקבל על פי דין (ראו בארוכה לקו"ש ט/89 ואילך).

א. חומש דברים נאמר בשבועות האחרונים לחייו של משה רבנו ומשה מקדיש את הימים הללו כדי לחדד מצוות חשובות שלא ביאר אותן עד אותו יום. שלוש הפרשיות הקרובות בתורה – ראה, שופטים, תצא – הן מלאות מצוות ונועדו לחדד ולחזק דינים ונהלים חשובים.

בפרשת השבוע, משה עוסק בהרחבה בנושא חברתי ומדבר על החיוב לספק את כל צרכי העני: "כי יהיה בך אביון מאחד אחיך... לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ירך מאחריך האביון: כי פתח תפתח את ירך לו והעבט תעביטנו די מחסרו אשר יחסר לו".

כמה צריך לתת? האם יש שיעור קבוע להוצאות צדקה? ובכן, צדקה כשלעצמה היא מצווה שאין לה שיעור קבוע, אלא תלויה בכמות העניים הדופקים על הדלת. אם באו הרבה עניים, חובה לתת להם עד מעשר מנכסיו (או חומש, לפי נדבת ליבו) ויסמוך על כך שהעני יקבץ עוד מאנשים נוספים, ואם לא בא אף עני - יש מדייקים מהרמב"ם לקמן (שו"ת שבות יעקב ב, פה) כי העשיר פטור לחלוטין ממתן צדקה.

רמב"ם מתנות עניים ז: מצות עשה ליתן צדקה לעניים כפי מה שראוי לעני, אם הייתה יד הנותן משגת, שנאמר פתוח תפתח את ירך לו... וכל הרואה עני מבקש והעלים עיניו ממנו ולא נתן לו צדקה, עבר בלא תעשה, שנאמר: לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך מאחריך האביון.

אמנם בנוסף למצוות הצדקה מהתורה, תיקנו חז"ל¹ מצווה נוספת בשם: "מעשר כספים". אדם צריך להפריש מדי חודש באופן קבוע בין מעשר לחומש² מרווחיו³ (הרבי כתב כמה פעמים לתת 15 אחוז). חז"ל קבעו זאת כדי לגרום לכך, שכל אדם יפריש צדקה בקביעות וכן יפריש סכום מדויק ומוגדר.

חשוב לציין כי חז"ל לא המציאו תקנה מהפכנית כזו מדעתם, אלא הסתמכו על דברי התורה שהיו נהוגים בארץ במשך מאות שנים. בעבר, כולם היו חקלאים והתורה ציוותה את החקלאי להפריש משדהו בכל שנה עשרים אחוז. עשרה אחוז הלכו ללוויים (מעשר ראשון) ועוד עשרה אחוז הלכו בחלק מהשנים לאכילה בירושלים (מעשר שני) ובחלק מהשנים לעניים (מעשר עני). כיום, רוב האוכלוסייה אינה חקלאית, אך חז"ל הבינו כי חיוב המעשר והחומש אינו אמור להתבטל וצריך להמשיך להפריש אותו מכל רווח כספי הבא מכל עסק שהוא.

תוספות תענית ט, א: מובא בספרי: 'עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה'. אין לי אלא תבואת זרעך שחייב במעשר, רבית ופרקמטיא וכל שאר רווחים מנין? תלמוד לומר: 'את כל' - לרבות [רווחים מ]רבית ופרקמטיא וכל דבר שמרוויח בו.

יהיה מי שיתעניין לדעת, כי למעשה מצאנו תקדימים היסטוריים לכך הרבה לפני ימי חז"ל. כאשר אברהם אבינו שב ממלחמת ארבע המלכים, הוא הפריש מעשר למלכי צדק מלך שלם - ושם לא היה מדובר על רווחים מחקלאות, אלא "וייתן לו מעשר מכל". מכל נכסיו. יותר מזה מוצאים אצל יעקב אבינו, שנדר כי אם ישוב בשלום מבית לבן, "וכל אשר לי עשר אעשרנו לך". מכפל הלשון "עשר אעשרנו" למדו חז"ל כי יעקב התחייב לתת לצדקה חומש (מכל רווחיו).

¹ כך לומד הרבי בדעת רבנו הזקן, שמעשר כספים מדרבנן, ואכמ"ל.

² אמנם ראו לקו"ש כז/221 בדעת הרמב"ם כי חומש נאמר רק כשרוצה לתת כדי לכוף עצמו, אבל כשהעני מתחנן לצדקה, אפשר לתת יותר מחומש. ועוד מאריך רבנו הזקן באגרת התשובה, שאם נותן צדקה בשביל לתקן חטאיו, יכול לתת יותר מחומש. "דלא גרעא רפואת הנפש מרפואת הגוף" שהיה מוציא לה כל הון שבעולם.

³ כמה הלכות בדיני מעשר: 1. מעשר מפרישים מסכום הרווח נטו. לכן מנכה תחילה את כל ההוצאות שהיו בעסק, כולל מיסים וקרנות השתלמות וכו' ואחר כך מחשב מעשר מהרווח נטו. 2. אישה עובדת יכולה לנכות מסכום ההכנסות את כל ההוצאות שהיו לה עבור העבודה, כמו שכר מטפלת ונסיעות וביגוד לצורך העבודה. 3. כמה פוסקים כותבים כי מי שקשה לו לתת מעשר, יכול לנכות תחילה את כל הוצאות בני ביתו הבסיסיות, כמו דירה, מזון וכסות ולהפריש מעשר רק מיתר ההכנסות העודפות (צדקה ומשפט להגר"י בלוי קט-קי).

עוד הבדל חשוב בין צדקה למעשר: לאיזה מטרות צריך ללכת המעשר? לגבי צדקה, נאמר בפרשתנו שהיא הולכת **לעניים**, אמנם המעשר והחומש, דעת רבנו הזקן שיכולים לתת **לכל מטרת מצווה**.

לכן, כאשר עני מבקש צדקה, נותן לו מה שיש בידו (ויסמוך על כך שהאחרים יתנו עוד), אבל מעבר לכך - עד שיעור מעשר או חומש - יכול ליתן לכל מטרת צדקה.

רמ"א יורה דעה רמט,א: ואין לעשות ממעשר שלו דבר מצווה, כגון נרות לבית-הכנסת או שאר דבר מצווה, רק יתנו לעניים. **רבנו הזקן סדר ברכת הנהנין יב,ט (ויסודו בש"ך וט"ז שם):**
והמעשר שיפריש הבן, יכול להוציא לשאר מצוות.

ואחרי ההקדמה הזו – המגדילה את חובת הצדקה עד מעשר או חומש - שבה ומתעצמת השאלה הראשונה: כיצד ניתן לתבוע מהאדם לוותר על חלק כה עיקרי מרווחיו אותם השיג בדמים ממש?

ב. עוד נתון חשוב, הופך את מצוות הצדקה והמעשר לשונים ומיוחדים מכל מצוות התורה. ועלינו לברר, מדוע נאמר דבר זה דווקא במצוות הצדקה? ואיך זה קשור לליבת הרעיון של הצדקה?

צדקה היא **המפתח לעשירות**. מתן צדקה הוא הגורם המכריע את גודל ההצלחה הכלכלית של האדם. במקביל, אדם שמסוגל לתת ונמנע מלעשות זאת – גורם לקב"ה **לפגוע** חלילה ברווחיו.

כאן ראוי לציין כי הרבי מחדד בריבוי מכתבים, נקודה עמוקה בעניין: לא רק מי שיש לו ממון ונותן צדקה – מתעשר, אלא זאת הדרך **להפוך להיות עשיר**. כלומר, אדם עני שנותן יותר ממה שהוא **מסוגל**, גורם לקב"ה **להרחיב את היכולות הכלכליות שלו** ולהפוך אותו לאדם עשיר המסוגל לתת יותר.

נתחיל מהתחלה: 3. **בתענית ט נאמר:** רבי יוחנן ראה את הילד של ריש לקיש ואמר: פסוק לי פסוקך. אמר הילד: 'עשר תעשר', [ושאל הילד]: למה נאמר פעמיים הלשון מעשר? אמר רבי יוחנן: **עשר בשביל שתתעשר ... לך תנסה את ה'.** שאל הילד: וכי מותר לנסות את ה'? והרי כתוב לא תנסו את ה'? אמר רבי יוחנן: חוץ מהמצווה הזו, שנאמר (מלאכי ג): הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ... **ובחנוני נא בזאת ... אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די.**

בכיוון השני, הגמרא (כתובות 10,ב) מספרת סיפור קשה על איש עשיר שלא נתן צדקה כראוי לו, והתוצאה הייתה שהוא איבד את רכושו: רבי יוחנן ראה את הבת של נקדימון בן גוריון - העשיר האדיר של ירושלים לפני החורבן – עובדת בעבודה שפלה ומנקה גללי בהמה של גויים. רבי יוחנן הזדעזע ושאל אותה להיכן נעלם הכסף של בית אביה? היא השיבה עם פתגם ירושלמי: "מלח ממון – חסר!". כלומר, מי שרוצה 'למלוח' ולהעשיר את ממונו – **שיחסר ממנו**. ואילו אביה נתן הרבה צדקה – אך לא מספיק לפי המושגים האדירים שלו. ולכן הוא איבד את רכושו.

על כך מוסיף הרבי נקודה עמוקה ויסודית: לא רק מי שיש לו ונותן צדקה - מתעשר, אלא מי שאין לו ונותן יותר מהיכולות שלו - גורם בכך שהקב"ה יוסיף על מה שיש לו פי כמה⁴. הרבי נהג לספר

⁴ **סיפור נפלא:** בהתוועדות י"ט כסלו תשי"ח, הרבי דיבר על כך שמתחילים בבניית שיכון חדש בכפר חב"ד וכעת יערכו מגבית עבור הבניה. כל אחד כתב את סכום התרומה שלו על פתק, והרבי קרא את הפתקים ואמר להוסיף על הכתוב בפתק. לאחד אמר ב' פעמים ככה, ג' פעמים ככה, והיה גם מאתיים פעמים ככה. הרבי הסביר כי הוא בטוח שהקב"ה יקיים את דבריו "עשר בשביל שתתעשר", ולכן כשהוא דורש לתת יותר מכוחם, הכוונה היא לכך, שהקב"ה ייתן בגלל זה **פי ארבע**, ובמילא כשיהודי תורם אלף דולר - ה' ייתן עוד 4000. והנה סיפור אחד מאותה התוועדות (רבים השיב מעון ב/237): אחד המשתתפים היה סוחר מהארץ (כמדומה חסיד פולין) והוא הכריז שיתרום 500 דולר. אך הרבי סירב לכך. הוא אמר אלף דולר, וגם לזה הרבי סירב, עד שהגיע לארבעת אלפים דולר – והרבי הסכים. סכום גדול שלא היה לפי ההשגות שלו. הוא התחיל לחשוב לשלם בתשלומים, אבל הרבי קטע את המחשבות שלו ואמר כי מי שלא יהיה פה ביום ראשון, יעביר את הכסף למזכירות עוד לפני שבת. לא נותרה לו ברירה והוא נתן צ'ק דחוי לשבוע הבא.

בהקשר הזה, מה שאירע אצל האדמו"ר הקודם: כאשר עמדו להדפיס את ספרי הצמח צדק (שבשנה זו מלאו 150 שנה להסתלקות שלו), נכנס אברך אל האדמו"ר הקודם והתחייב לתת את הסכום הדרוש להדפסת הספרים, אף שהסכום הזה היה שלא בערך אליו. למעשה, הקב"ה פתח עבורו צינורות הצלחה חדשים לגמרי – שלא היו כלל בעולם המושגים הכלכלי שלו – והוא היה מסוגל למלא את התחייבותו ועוד נשאר אצלו כמה פעמים ככה עבור ענייניו האישיים⁵.

מכתב מהרבי מלובאוויטש יא אלול תש"י: אצל הקב"ה יש שתי דרכים: דרך אחת, שקודם נותן כסף ואח"כ רואה כמה מפרישים לצדקה, ודרך שנייה, שנותנים לצדקה יותר מהאפשרי וה' אינו נשאר בעל חוב, אלא מחזיר בחשבון פי כמה חלקים... לכן בראותי את סכום הצ'ק, תמהני מה שמרחמים הנכם על הקב"ה! מה אכפת לכם שהצ'ק יהיה כזה, שהקב"ה ייתן עליו הכנסה שלא בערך?

יש להוסיף: התפיסה הזו מובילה במכתביו של הרבי לחידוש הלכתי מעשי. הפוסקים דנים לגבי אדם שנקלע לקשיים כלכליים (משום שאין לו כסף נזיל או שבדיוק יש לו הוצאות גדולות) ואינו יכול לתת מעשר – ובדרך כלל התשובה היא, שמי שאינו יכול לתת כמו קודם, לא צריך לתת. אולם הרבי מדייק במכתביו, שאדרבה, צדקה ומעשר הם המפתח לצאת מהמצב הדחוק ולזכות לעשירות.

ולכן מציע הרבי (במכתב כב תמוז תשיח) במקרה כזה, לתת חצי מהסכום כעת ואת החצי השני לקבוע לעצמו בתור **חוב לקופת הצדקה וכשיוכל – יסלקו**. שוב, העיקרון הוא פשוט: היות שצדקה היא המפתח לעשירות, לכן זאת תהייה טעות לפספס את הסגולה הזו - דווקא בשעה שהאדם זקוק לסייעתא דשמיא כפולה⁶.

וכאן ראוי להבין: מדוע יצאו מצוות הצדקה והמעשר מכלל המצוות והן דווקא המפתח לעשירות? וכיצד זה קשור לתפיסה הקודמת בעניין הצדקה, שהיא חובה ומתנה לעני ולא רק נדבה של העשיר?

ג. לפני כמאתיים שנה, היה אדמו"ר חשוב בפולין, שהתפרסם בתור ה"אוהב ישראל מאפטא". הוא היה מסור לצרכי הרווחה של היהודים ועשה רבות כדי לסייע לאנשים בכל ענייניהם. פעם נכנס אליו חסיד וסיפר בכאב ובצער כי הוא צריך לחתן את בתו הבוגרת, ואף מצא עבורה חתן הגון, אך אין לו פרוטה להוצאות החתונה. האדמו"ר לקח קלף ודיו וכתב מכתב לאחד העשירים ממקורביו, שייתן לחסיד סכום גדול של 300 רובל, כדי לעשות חתונה מכובדת ולקנות לכלה ולמשפחתה את כל צרכיה.

העשיר קיבל את המכתב ונדהם. הוא אמנם היה בעל צדקה, אך הסכום הזה היה באמת חריג. הוא לא הבין, למה עליו לשלם לבדו סכומים כאלו? הוא הסכים לתת לחסיד מאה רובל – שגם זה היה סכום גדול – ושלח אותו לדרכו. אותו חסיד חזר אל הצדיק וסיפר את מה שקרה. הצדיק נטל שוב

הוא נסע לארץ דרך אנטוורפן ושהה שם בשבת. ביום שישי אחרי הצהריים ניגש אליו מוכר שלו, סוחר יהלומים כמותו, והראה לו סחורה גולמית שצריכה עיבוד והתעניין לדעתו עליה. הוא אמר שהסחורה טובה וכדאי לקנות אותה. אותו מוכר אמר שהוא יקנה אותה בתנאי שייכנס איתו כשותף ויקנה בעצמו חצי מהסחורה. הוא הסכים לכך, אך אמר שאין לו כסף כרגע ולכן הוא יעביר לו מהארץ. כשהגיע לארץ, שלח מברק לבלגיה כדי לדעת כמה צריך לשלם על חצי מהיהלומים. תוך זמן קצר הוא קיבל חזרה מברק שאינו צריך לשלם כלום, כיון שהסחורה כבר נמכרה ברווח גדול. כעבור מספר ימים קיבל מכתב מפורט, שחברו מוכר את הסחורה ברווח של 32 אלף דולר – ומגיע לו חצי מהסכום הזה, דהיינו 16,000 שהם פי ארבע מהארבע אלפים שנתן לרבי...⁵ החפץ חיים אמר על כך משל נוקב: איכר מוכר שקי תפוחי אדמה בשוק והגיע אדם עשיר שרצה לקנות כמות גדולה של שקים. הם סיכמו כי יספרו את השקים, על כל שק יניח העשיר בצד מטבע של קופיקה אחת, ואחר כך ייתן העשיר על כל קופיקה את המחיר המלא של השק. הקופיקות החלו להיערם, והאיכר הטיפש חמד את המטבעות וגנב כמה לעצמו. הוא לא הבין שכל קופיקה שווה את המחיר המלא של השק, וכאשר הוא גונב לעצמו מטבע קטן – הוא מפסיד דמים של שק שלם. עד"ז הצדקה היא עירבון לרווח גדול מלמעלה פי כמה, וכאשר אדם חומד לעצמו את הכסף הקטן, הוא מפסיד את הרווח הגדול פי כמה.

⁶ **וארט מצוין:** מובא במדרש שמשוה התקשה בהבנת מחצית השקל וה' הראה לו מטבע של אש. שמעתי פעם וארט יפה, כי משוה התקשה להבין איך גורמים לאדם להוציא כסף עבור אחר? בתגובה, ה' הראה לו מטבע של אש, לרמז כי האש אינה מפסידה מכך שנוטלים ממנה להדליק אש אחרת, וכך צדקה אינה מחסרת מהנותן... כך אומרים הדרשנים כי המילה 'ונתנו', נקראת משני הכיוונים. להורות שכל נתינה מחזירה את עצמה לנותן.

קלף ודיו וכתב איגרת דומה אל עשיר אחר ממקורביו. אותו עשיר לא היה מסוגל לתת בעצמו את כל הסכום, אך עיכב את החסיד אצלו עד שערך מגבית בין כל חבריו, והשיג עבורו את הסכום.

לא עברו ימים מרובים והעשיר השני הלך והתעצם בעושרו וכל אשר עשה הצליח, ואילו העשיר הראשון הלך וצנח בעסקיו, טעות אחת הובילה לטעות שנייה, והוא איבד את נכסיו. הוא הבין היטב בשל מי הסער הזה ונסע בכעס רב אל הרב מאפטא. הוא נכנס לחדרו של הצדיק והכריז בביטחון של גביר, כי הוא תובע את הרבי לדין תורה.

למחרת, התכנס ה"ץ של אפטא, ואותו יהודי שטח את טענותיו: הוא נהג לתת צדקה, גם לאותו חסיד עני הוא נתן סכום נאה, אלא שהוא לא חשב שעליו לתת סכום גדול כפי שביקש הרב מאפטא, ומדוע עליו לאבד את עושרו בגלל זה?

נעמד הרב ואמר: הגמרא אומרת כי ארבעים יום לפני יצירת הוולד, מכריזים עליו אם יהיה עשיר או עני. כשהגיעה הנשמה שלי לבית דין של מעלה, הוכרז כי אהיה אדם עשיר. אך אני לא חפצתי להיות אדם עשיר, כי חששתי שהמסחר יטרוד את מנוחתי ויעכב בעדי מלהתמסר לעבודת הבורא. אך דין שמיים חייב להתקיים, ולכן הוחלט כי העושר שלי יופקד **בנאמנות** בידי כמה חסידים שלי בעולם הזה, ובכל פעם שאצטרך ממון, אבקש מהם והם ישיבו לי את הפיקדון. אולם כשאתה סירבת למלא את בקשתי, מעלת בכספי הפיקדון שלי, ולכן הוחלט להעביר אותם לידי בנקאי אחר, נאמן ממך, וההצלחה עברה אל העשיר השני שמילא כראוי את בקשתי...

הקב"ה ברא את העולם בצורה כזו, שהוא **נותן לאדם אחד כדי שיעביר לאדם אחר**. היות שהקב"ה רוצה שיהיה בעולם חסד ונתינה, ואנשים יהיו אכפתיים אחד לשני, לכן הוא יצר בעולם מנגנון קבוע של העברת כספים, לפיו הוא נותן לאדם אחד יותר ממה שהוא צריך עבור קיומו הבסיסי, וזאת כדי שהוא יעביר מעשר או חומש מרווחיו לאדם אחר (או לכל מוסד של מצווה, כמובא לעיל מרבנו הזקן).

העיקרון הזה, מוליד את שתי התפיסות איתן צעדנו במהלך השיעור: ראשית, הנתינה היא **חובה** ולא רק נדבה. כאשר אדם רואה ברכה במעשה ידיו ומרוויח יותר ממה שהוא צריך, הוא חייב להעביר חלק מהרווחים לעני או למטרות צדקה אחרות. שכן, הוא בסך הכול מעביר כסף שהופקד אצלו כפיקדון עבור אנשים אחרים. הוא לא עושה טובה לאף אחד, אלא ממלא את חובתו כבנקאי נאמן.

ובדיוק מהסיבה הזו, **הצדקה מייצרת עשירות**. כאשר הקב"ה רואה שהוא בנקאי נאמן ואפשר לסמוך עליו, הוא **נותן לו יותר כדי שישלך יותר**. וכך חלילה להיפך: כאשר ה' רואה שהוא אינו בנקאי נאמן, הוא מחפש בנקאים אחרים, טובים ממנו...

העיקרון הזה, נמצא בתוך המילה "צדקה" (ראו תורת מנחם ז'18). נשים לב כי עברית היא השפה היחידה בה משתמשים בביטוי הזה. בשפות אחרות אומרים "חסד" או "נדיבות" (כמו צ'אריטי באנגלית, שפירושו חסד), ואילו בעברית אומרים: "צדקה" מלשון "צדק". היינו שהצדקה היא עשיית הדבר המתבקש ביותר. שכן, הצדקה היא הכרה בכך שההצלחה שלנו באה מאלוקים והוא נתן לנו יותר – כדי שנחלק לאחרים⁷.

היכן המקור לרעיון הזה? מניין לנו ההנחה, שאלוקים נותן יותר כדי שניתן לאחרים? מפרש התורה, רבי משה אלישיך מוצא זאת בלשונות התורה בפרשתנו: התורה כופלת את לשונה בפרשת צדקה ואומרת לשון די חריגה:

4. פרשתנו טו: כי יהיה בך אביון מאחד אחיך ... פתוח תפתח את ידך לו ... נתון תיתן לו ... פתוח תפתח את ידך לאחייך, לענייך ולאביונך בארצך.

⁷ עד היכן מגיעים הדברים? מובא בגמרא ש"ספק לקט הוא לקט" והולך לעניים. ולכאורה מה הצדק בכך? הרי המוציא מחברו עליו הראיה ולכן על העני להוכיח שזה לקט? ראיתי וארט יפה בספרו של הרב לאו על פרקי אבות (ג עמוד קסח) כי כיון שהצדקה שייכת לעני והעשיר הוא רק מופקד על זה, לכן העשיר הוא המוציא...

כמובן, המפרשים לדורותיהם מתאמצים להבין, מה עומד מאחורי כפל הלשון הזה? הרי התורה איננה 'ספר שירה' ואינה נוהגת לכתוב אפילו אות אחת מיותרת?

רש"י מביא את דברי המדרש, כי התורה מתכוונת לצוות אותנו להכניס את היד לכיס שוב ושוב ולתת אפילו מאה פעמים, למאה עניים הדופקים על הדלת. אולם מפרש התורה, רבי משה אלשיך, מפרש את העניין בדרך דרשנית יותר: "נתון תיתן" – אם אדם רואה שנתנו לו מן השמים הצלחה, הדבר קרה בשביל שיתן זאת הלאה. אם אדם רואה שפתחו לו פתח מן השמים – הדבר קרה כדי שיפתח את ידו ויעביר את הכסף לתחנה הבאה, בשמו של הקב"ה, מפרנס העולם.⁸

אלשיך פרשתנו: הנה הוא יתברך אוהב עניים, ולמה הצריכם לעניות? אך הוא רצה לזכות את העשירים בצדקה וחלק העני נתן לעשיר יותר על חלקו. נמצא כי משל העני הוא נתון לו. וזה יאמר 'נתון תיתן' – כלומר, החלק הנתון שהוא עלי [על ה'] לעלות מזון העני – תן לו. 'ולא ירע לבבך בתתך לו' – כי משל העני הוא נתון.

נשוב כעת אל הנקודה שבה פתחנו את השיעור: התארים "נדבה" ו"מתנה". הרבי מבאר את הדברים בצורה נפלאה: בהתחלה, התורה מדברת על אדם שמרוויח בקושי כדי מחייתו, ולכן מבקשים ממנו לתת נדבה לעני. הוא אינו חייב לעשות זאת, אך הוא נדרש להתעלות על עצמו ולגלות אצילות וחסד.

אחר כך התורה ממשיכה ומדברת על מי שמצליח בחיים ומרוויח יותר מכדי מחייתו. כאן באה התורה ואומרת כי עליו לתת לעני "מתנה". שכן, ההצלחה שלו שייכת לעני. הוא קיבל מהשמים יותר כדי להעביר לעני. במקרה הזה, הוא אינו עושה עם העני חסד, אלא צדק!. הוא מעביר לעני את מה שקיבל משמים להעביר לו.

ואדרבה, על העשיר להעריך את העני, שהוא **סובל בשבילו**. העני סובל עניות כדי שהעשיר יקבל הזדמנות לעשות צדקה. ובמילא מובן שיש להעביר לו את הכסף כמו מתנה! מתוך הערכה והכרת הטוב על ההזדמנות שהוא מעניק לו.

ברוח זו, הוסיף הרבי נקודה עצומה בהתוועדות פורים תשל"א: בפורים מדגישים ואומרים: "מתנות לאביונים". ולא 'נדבות לאביונים'. כיון שכל השנה יהודי נמצא במצב גלותי וטבעי וקשה לו לראות שכל ההצלחה שלו נובעת מלמעלה ונועדה גם עבור העניים. אולם בפורים מתעלה יהודי ממדרגתו ומגבש מבט נעלה יותר על המציאות – ולפתע מבין כי ההצלחה שלו נועדה גם עבור העניים. ולכן הוא מעביר להם את הכסף בחיבה ובהערכה 'כמו מתנה'⁹.

ליקוטי שיחות ט/288: מהו החילוק בין 'נדבת ירך' לבין 'כמתנת ידו'? בשעה שהקב"ה בירך יהודי בעושר רב, יתכן לתבוע ממנו שיתן צדקה, כי העשיר עצמו יודע שרכושו הרב אינו שלו. זה שייך לעני (או למוסד תורה וחסד) ומונח אצלו כפיקדון בלבד. ובמילא אם הוא רק איש ישר, לא ייטול כספו של זר, אלא יעביר לצדקה את השייך לה. מה שבכל זאת צריך להשתדל הוא לתת זאת כמתנת ידו. לא בפנים זועפות, אלא בסבר פנים יפות, כפי שנותנים מתנה.

אך מי שאינו בעל רכוש רב, עלול לעשות חשבון שהכסף נצרך עבור הוצאות בניו ובני ביתו. אומרת לו התורה: תן כנדבת ירך. גם אם אינך חייב – נדב, מצד טוב לברך. והנה סדר הדברים הוא, שהתורה מתחילה עם נדבה ואחר כך ממשיכה עם מתנה. שכן כאשר יהודי נתן בתור 'נדבה', יותר מאפשרויותיו, הקב"ה מבטיח שיוכל לתת באופן של 'מתנה', ברווח ובעין יפה הוא נתן.

⁸ בשם בעל התולדות מובא, כי המהלך הזה הגיוני ומתבקש: מובא בגמרא כי אב שכתב את כל נכסיו לבן אחד, בוודאי התכוון לעשות אותו אפוטרופוס עבור כל ילדיו, שהרי לא הגיוני שאבא ייתן את כל נכסיו לאחד ויזנח את האחרים. וכך צריך לומר בענייננו: כאשר יהודי אחד מצליח ויהודים אחרים סובלים, ברור שהקב"ה מתכוון לעשות אותו אפוטרופוס לחלק לכולם. שהרי ה' לא ייתן הכול לאדם אחד ויזנח יהודים רבים אחרים.
⁹ ראו תורת מנחם תשכ"ב ב' 73 ואילך, דוגמא לזה מחסיד של רבנו הזקן, רבי צדוק, שכאשר הרוויח יותר מהרגיל, היה אומר לעצמו כי מן הסתם הרבי צריך ממנו כסף ולכן הוא הרוויח יותר.

נסיים בסיפור חזק (רבים השיב מעון ב/117): הרב דוד וויטמאן, שליח הרבי בסאן פאולו, הביא פעם לרבי יהודי גביר. אותו יהודי כתב פ"נ וצירף צ'ק תרומה למכתב. כעבור שבועות אחדים הוא מתקשר לרב וויטמאן ושואל 'האם בליובאוויטש לא נהוג לפדות צ'קים?' כיון שעדיין לא הפקידו את הצ'ק שלו לבנק. הרב וויטמאן התקשר למזכירות ונענה שהמעטפה עם הצ'ק מונחת על השולחן של הרבי, והוא לא מסר אותה למזכירות לפדייה. חלפו כמה חדשים והגביר התקשר שהצ'ק נפדה.

אחרי כמה שבועות, הרב וויטמאן נסע שוב לרבי ואותו גביר שלח שוב פ"נ וצ'ק, כשהוא אומר ש'מעניין מתי הצ'ק הזה ייפדה'... אבל במקרה הזה, אחרי שעתיים, בשעה שתיים בצהריים, יצא מענה ברכה מהרבי עם טופס קבלה מהמזכירות, מה שאומר שהצ'ק בדרך לבנק.

למחרת בבוקר, הגביר הזה מתקשר לרב וויטמאן מבלגיה כשהוא מבוהל. אבא שלו חצה אתמול את הרחוב, והתנגשה בו מכונית במהירות עצומה. הוא עף עשרה מטרים משם, אך למרבה הפלא, הוא יצא במכות יבשות בלבד. הרב וויטמאן התעניין בעצבנות מתי כל זה קרה, והגביר סיפר שזה היה בשעה 8 בערב, שעון בלגיה. בדיוק בשתיים בצהריים, שעון ניו יורק - באותה שעה שבה הרבי מסר את הצ'ק השני להפקדה.

פתאום הם הבינו, שהרבי פדה את הצ'ק כאשר התורם היה זקוק לישועה מלמעלה! כך שיותר ממה שיהודי נותן לצדקה – הצדקה נותנת לו!

**כתיבת השיעור והפצתו באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי רבנו ברחבי תבל**

**ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולרפואה שלמה של מרת בתיה שיינה בת ציפורה
פייגה**